

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSEKOND

Ühendkuningriigi Euroopa Liidust lahkumise majanduslik mõju

Nr. 15

12.10.2016

1990-ndate aastate alguses oli majanduslik integreerumine majandusteoorias populaarne teema ning selle põhimõtteid viidi jõudsalt ellu nii mikro- kui makrotasandil: firmad ühinesid või toimusid ülevõtmised, koondusid terved tootmisharud ning majandusliku lõimumise suurimaks näiteks kujunes ühtse turu (Single Market) projekt Euroopas. Integreeritud Euroopa teoreetilise mudeli üks alustala oli gravitatsiooniteooria, mille abil uuriti kaubandussuhete ulatust ja mõju riikide arengus. Selle mudeli järeltuleks oli, et tihedam majanduslik läbikäimine tootab kopsakat lisa ühisturuga liitunud majanduste arengule. Kaupade, teenuste, inimeste ja kapitali piiriülene vaba liikumine Euroopas sai tollase põlvkonna kandvaks ideeks. Ivan Turgenev kirjeldas romaanis „Isad ja pojad“ põlvkondadevahelist konflikt väärtushinnangutes, nüüd on sarnane olukord tekkinud ühisturul. Ligi veerandsada aastat kestnud lõimumine pole enam ühisturu suuruselt teisele majandusele sobiv. Toetus Euroopa Liidule ei ole kõrge paljudes ühenduse maades, kusjuures suuruselt kolmandas riigis (Prantsusmaa) on see madalaimal tasemel kogu ühenduse lõikes. Ühendkuningriik alustab peatselt Euroopa Liidust eemaldumise ametliku protsessiga ja kuna see riik oli piirangutevaba kaubanduse ning majandusarengu loogika üheks häälekamaks eeskõnelejaks ühisturul läbi nelja kümnendi, tasub pöörata tähelepanu protsessi majanduslikule poolele.

Brexit majanduslik mõju

Jõukate riikide majandusklubi OECD on Ühendkuningriigi lahkumist Euroopa Liidust (nn Brexit) kirjeldanud kui vapustust kõikidele riikidele Euroopas. Võimalik negatiivne mõju ühisturuga liitunud majandustele on konsensuslik seisukoht erasektori turuosaliste hinnanguis. Tavalised argumendid selle tõestuseks leitakse kaubanduse ja teiste reaalsete muutuste kaudu. Millised on erinevad kanalid majanduses, mille kaudu välissektori majandusvapustus võiks mõjutada Eestit? Käesolevas töös käsitletakse Eesti majandussuhteid Ühendkuningriigiga (edaspidi UK), aga samuti Brexiti seonduvaid arenguid majandusvaldkonnas tervikuna.

Nii kaubandusteooria gravitatsioonimudel kui maksebilansi statistika sedastavad, et Eesti ja UK majanduslik läbikäimine ei saa kummagi majanduse kontekstis olla primaarne tegur. Väiksemale on suurema riigi roll aga tavaliselt olulisem ning vägevamale on pisem suhteliselt ebaoluline majandus kogunõudluse kujunemisel. Maksebilansi statistika näitab, et UK kaupade ja teenuste osakaal on Eesti väliskaubanduses alla kolme protsendi. Näiteks on Eesti ekspordis kuningriiki suunduvate kaupade osakaal 2,5% lähedal ehk samas suurusjärgus väljaveoga Hollandisse. Viimastel aastatel on oluliselt kahanenud kaupade väljavedu Eestist Ühendkuningriiki ja sealsetele firmadele on Eesti suisa marginaalne sihtkoht. Nimelt moodustab Eestist pärit kaubakoguse väärtus kõigest 0,05% UK koguimportist – see viis promilli tähendab UK-le sarnast osakaalu, nagu on Israeli kaupadel Eesti turul. Euroopa suuruselt teise majanduse firmade jaoks on kaupade väljavedu Eestisse samuti marginaalne, ehkki osakaaluna UK ekspordis on sel veidi suurem roll kui importis. Siiski on Eesti ca kuuepromilline roll UK ekspordis sama nagu võrdleksime Indoneesia rolli kaupade väljaveol Eestist. Eesti jaoks on UK nõ esikümne kaubanduspartner, kusjuures nii ekspordis kui importis on suurim osakaal paaril üsna

märkimisväärsel tootegrupil: väljaveos puit ja elektriseadmed ning impordis alkohol ja elektriseadmed. Kõrgema lisandväärtusega ongi kaubavoos Ericssoni tooted, mille puhul on paslik esile tuua ka rahvusvahelise kaubanduse üht eripära. Nimelt on harusisene kaubavahetus domineeriv ja see tähendab, et välismajandusstatistikas näeme sageli sama sektori toodangut nii impordis kui ekspordis. Tihti on selle taga kas üks suurem firma või lausa rahvusvaheline kontsern (nt Eesti puhul ABB ja Ericsson).

Üha olulisemaks on Eesti maksebilansis muutunud teguritulude voog, mis räägib sellest, et inimeste poolt välismaalt Eestisse tehtud ülekanded ulatuvad juba kahe protsendini majanduse kogutulust. Ent Ühendkuningriigist lähetatud rahavoo roll on selles arvestuses küll üsna tagasihoidlik (eriti kui võrrelda Leeduga, kus kuningriigist saadetud tulud on esimesel kohal). Seega ei saa ka inglise naela odavnemine tekitada meil suurt mõju sisemaisele nõudlusele. Kui hinnata Eesti ja UK vaheliste nõ reaalsete tehingute mõju tervikuna, siis kaubandusbilansi ja teguritulu netovoog kokku on viimase kahe ja poole aasta vältel olnud selgelt positiivne.¹ Kokkuvõtvalt: UK majandusest johtuv tehingutevoog on andnud lisa Eesti kogunõudlusele ja seeläbi toetanud ka Eesti majanduskasvu.

UK otseinvesteeringud Eestisse on enam kui kaheksa korda suuremad eestimaalaste investeeringuist saareriiki. Samas on nende osakaal tagasihoidlik, sest kõigest välisinvesteeringuist Eestis on kuningriigist pärit vaid 2%. Viimase nelja aasta kokkuvõttes on brittide investeeringute voog Eestisse aga pöördunud lausa negatiivseks, samal ajal kui Eestist on sel perioodil toimunud investeeringute positiivne netovoog Ühendkuningriiki. Ju on brittide silmis Eesti majandus kaotanud pärast majanduslangust suhtelise atraktiivsuse investeerimiskohana. Samas aga nähakse Eesti investorite poolt kuningriiki sobiva paigana raha paigutuseks pikemaks ajaks. Kuivõrd hakkab teguritulu tulevikus tooma lisa eestimaiste investorite kaukasse või mida tähendab brittide tagasitõmbumine Eestist saab selgemaks siiski vaid mõne aja möödudes.

Muutused Euroopa Liidu fondide struktuuris

Euroopa struktuurifondide kaudu ümber jaotatav ressurss on Eestile tähendanud märkimisväärselt lisa kogunõudluse kujunemisel. Miljardid ülekantud eurod teiste riikide maksumaksjailt on upitanud aneemilist sisemajanduse nõudlust. EL ühisele eelarvele aga on UK roll väga oluline, sest isegi peale ümber- ehk mahaarvamisi on Ühendkuningriik olnud suuruselt kolmas netomaksja ühiskassasse. Kuningriigi roll ulatub kümnendikuni EL eelarve tuludest ja kui viie viimase aasta rahavoogude alusel luua üldistav pilt, siis oli Londonist Brüsselisse saadetud raha kümme korda nii suur kui Tallinnasse EL kaudu kokku laekus. Viimase finantsperspektiivi alusel on ühisturu struktuurifondide vahendid jaotatud laiali aastani 2020. Kuna aga väljamaksed tehakse aastase arvestuse alusel, tuleb juhul, kui UK lahkub enne 2020. a. uuesti kokku leppida (vähemate) eelarvevahendite jagunemine, ning see toob suure tõenäosusega kaasa EL rahalise toe kahanemise meie majanduses. EL järgmine finantsperspektiiv (2021-2027) jääb UK-st tõenäoliselt üldse puutumata.

Majanduste lõimumisel on jõutud sedavõrd kaugele, et ligi 3,6 miljonit britti on töökohtade kaudu seotud Euroopa Liiduga – tuntumad sektorid on seejuures autotööstus ja finantssektor. Uuringufirma Civitas hinnangul on siiski oluliselt enam Euroopa Liidu töökohti sõltuvuses UK-st: 5,8 miljonit töökohta mandril on seotud kuningriigi majandusega (vt Burrage 2016). Kaasaegne tootmismudel on suurel määral kaupade, teenuste, kapitali ja inimeste erisuunaline liikumine riikide vahel. Ehe näide on seejuures finantsvahendus: rahvusvaheliste pangandusfirmade kontorid Londonis vahendavad rahavoogusid Euroopa Liitu ning finantsvaldkonnas on (peamiselt London Citys) hõivatud ligi miljon kõrgepalgalist töötajat. Kapitaliturgudel pole Londonile kogu

¹ Tööjõutulu sisse- ja väljavoo netoarvestuses Eesti ja Ühendkuningriigi vahel on meie poolt vaadates ligi nelja miljoni euroga kvartalis plussis. Selles arvestuses on UK roll eestimaalaste kogunõudlusele suurem kui riikide kaubanduse ja investeeringute bilanss näitab. Vaid Soomest (kust tuleb üle poole ülekantavast tulust), Norrast ja Rootsist on tööjõutulude puhasvoog Eestisse suurem kui UK-st saadetud summa.

Euroopas alternatiivi, kusjuures enam kui kolm neljandikku selle turu tehinguist toimub UK-s. Ka on finantssektoril väga suur osakaal kuningriigi majanduses – ligi kümnendik kogutulust luuakse finantsvahenduses.² Seetõttu kerkib lahkumiskõnelustel olulise teemana just finantsteenustega seonduv. London City jaoks on piiranguteta juurdepääs Euroopa Liidule (ehk olemasoleva korra säilitamine) parim lahendus, sest see tagab kapitalivoogude edasise tee läbi City ning London säilitab kliiringukeskuse rolli järelturu tehingutes. Selline lahendus oleks meelepärane ka õigus-, raamatupidamis- ja juhtimisalaste teenuste valdkonnas, mis UK puhul on samuti tugeva rahvusvahelise konkurentsivõimega.³

EL ja UK vahelise leppe erinevad võimalused

Reaalsektoris pole märgata pangandusele sarnast paanikat ning aktsiaturgude seis näitab, et firmade väärtuses ei peegeldu pessimism, mis tavaliselt kaasneb negatiivse vapustusega. Järelikult on turgudele Brexit veel liiga selgusetu ja liiga kauges tulevikus toimuv asi. Muudatusi regulatsioonide ja administratiivsete piirangute osas võib ehk aktsiahindades märgata, kui on selge, milline kaubanduslepe EL ja UK vahel sõlmitakse. Variante on hetkel mitmeid ning lisaks nõ kahepoolsele leppele tuleb arvestada ka Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) liikmesusest tulenevate võimalustega ja lepetega kolmandate osapooltega. Kuningriigi väliskaubandusest toimub üle poole EL liikmesriikidega ja sarnane ulatus on ka investeringutes; seetõttu omab suurimat rolli just EL ja UK kokkulepe. Kui suhetes EL-ga tekiks Norra või Islandiga sarnanev lepinguline lahendus, säilitab UK vaba juurdepääsu ühisturule ning kaupade, teenuste, kapitali ja inimeste piiranguteta ringluse. Kui aga peaks tekkima olukord, mis sarnaneb Euroopa Liidu lepingule Kanadaga, hakkab kehtima tööstuskaupade osas pea täielik, ent teenuste ja investeringute puhul osaline vabakaubandus. Sel juhul oleks piiratud ka inimeste piiriülene liikumine, mis tähendab brittide jaoks kadu senisele õigusele töötada igasuguste piiranguteta EL-is ja samamoodi ka ühisturu kodanikele UK-s. Vabakaubandusest eemaldumine oleks aga suurim tagasilöökk, sest siis võetaks üle WTO reeglid, mille alusel tollimaksud ja piirangud hakkavad kehtima UK ja EL vahel ning ka inimeste vaba liikumine üle riigipiiride (nagu eelpool mainitud Kanada lahenduse puhul) saab olema piiratud.

Gravitatsioonimudeli abil on Bloomberg Intelligence hinnanud majanduslikke mõjusid, mida maailma suurim ühisturg on UK-le loonud. Kaubanduse puhul on leitud, et EL liikmesus on lisanud vähemalt kümnendiku riigi väliskaubandusele, ja ligikaudu sama suur on mõju ka teenuste sektoris. IMF hoiatab, et ühisturult lahkumine võib mõne aja möödudes vähendada ka UK rahvatulu (kuni 2% aastases arvestuses, kui läheb käiku kõige kehvem lahutusvorm). 2016. aasta lõpu majandusnäitajad ei kinnita sarnast pessimismi ja see ei tulene pelgalt faktist, et Brexit pole veel toimunud. Brittide ekspordisektor on saanud hea hoo odavnenud naelast – mõju, mida esialgsed negatiivsed stsenaariumid alahindasid.

Britid on läbi ajaloo olnud ühed häälekamad vabakaubanduse eest seisjad ning UK jaoks on edaspidigi esmatähtis säilitada piirangutevaba suhtlemine. Kui aga läbirääkimised soovitud kokkulepet ei too, saavad kaubandussuhete aluseks WTO reeglid (mille kohta on ka kasutusse läinud mõiste *very hard* Brexit). Sisuliselt oleks tegemist sarnase olukorraga, nagu on hetkel Euroopa Liidul suhtes Venemaaga. Kuningriigi ekspordisektor peaks sel juhul arvestama et autotööstust võib oodata kuni 10% suurune ja piimatooteid kuni 35% suurune tollimaks. Oluliselt suurem probleem aga puudutab teenuste valdkonda, sest WTO vastavad läbirääkimised pole toonud loodetud lahendusi. Täiendav mure saab brittidele olema ka tõsiasi, et UK saab hakata kolmandate riikidega lepinguid sõlmima alles pärast lahkumist Euroopa Liidust

² Eestis on finantsvaldkonna osakaal majanduse lisandväärtuses 4%.

³ Paar kuud enne EL-UK läbirääkimiste algust on UK peaminister andnud teada, et UK valitsus ei kavatse finantssektorile erandit otsida, ja Brexiti mõju saab olema vaid paari tuhande töötajaga väiksemas Citys ning see seisneb sektori väga suure kasumi kahanemisel lihtsalt suureks kasumiks. Pangandussektori rahastatud analüüs konsultatsioonifirma Oliver Wyman poolt aga hoiatab, et nii halb lahendus tooks kaasa 70 000 töökoha kadumise ja miljardite naelte suuruse augu UK kogutulus ja riigieelarves.

(kaubanduslepingud on EL-il sõlmitud enam kui poolesaja riigiga ja nende uuesti läbirääkimine jääb veel mõneks ajaks ootele).

Isegi juhul kui Ühendkuningriik lahkub Euroopa Liidust soodsa (vabakaubandus)lepinguta, on WTO liikmesuse puhul rakendatavad MFN tariifid üsna madalad (WTO reeglid küll võimaldavad kõrgemaid tollimakse, ent reaalne saab olema kuni 5%) ega oma erilist mõju väliskaubandusele. Seetõttu saab UK lahkumisel EL-ist meie kaubandussuhetele olema üsna piiratud mõju institutsionaalse ja kaubanduspoliitilise suuna pealt. Enam mõjutavad kaubandust valuutade vahetuskursi dünaamika ja sellest tulenev muutus kaubavahetusoludes ning samuti tootjahindade areng mõlemas majanduses. Nt kahandab odavam inglise nael Eestist pärit kaupade ja teenuste konkurentsivõimet ning meie maksebilansi jooksevkonto pluss võib väheneda. Kui aga välissektorist tuleb vähem lisa kogutulude arvestuses, on sel SKT-le negatiivne mõju.

Siiski on Eesti jaoks märksa olulisem meie kõige tähtsamate kaubanduspartnerite majanduste areng, sest mida madalam on majanduskasv eurotsoonis, seda enam on pärsitud eksport. Kuigi hinnangud erinevad, on analüütikute poolt sageli pakutud üks nõ rusikareegel: 1% vähem kasvu meie oluliste kaubanduspartnerite juures ja Eesti eksport kahaneb 2-3%. Brexit pole veel toimunud ja kui see paari aasta pärast isegi peaks juhtuma, avalduvad reaalsed mõjud majanduses mitme aasta jooksul pärast lahutust.

Lauri Luiker
Nõunik
6507

Kasutatud allikad

- D'Alfonso A. „The UK „rebate“ on the EU budget“, EPRS Briefing PE 577,973, February 2016
- Bloomberg Intelligence (online)
- Burrage, M. “Economical With The Truth: A review of HM Treasury analysis: the long-term economic impact of EU membership and the alternatives”, Civitas, May 2016
- Oliver Wyman, “EU Scenarios and the UK Financial Centre”, 2013
- Statistika: Eurostat, Eesti Statistikaamet, Eesti Pank, Office for National Statistics UK